

La filla del capità

Carles Montpart Tura

Des d'aquestes pàgines de latortugaavui hem parlat diverses vegades d'autors russos. Autors com Anton Txékhov (núm. 82), Lev Tolstoi (núm. 109), Fiódor Dostoievski (núm. 120) o Nikolai V. Gógol (núm. 132) han estat objecte de la nostra atenció, sobretot a propòsit de l'edició de noves traduccions d'algunes de les seves obres més importants. Aquest mes, i també amb motiu de la nova traducció d'un dels seus títols més populars, La filla del capità, dedicarem la nostra atenció a Aleksandr Puixkin, l'escriptor que unànimement és considerat com el pare de la literatura russa moderna.

Una formació francesa

Alexandr Serguéievitx Puixkin (Moscou, 1799 – Sant Petersburg, 1837) va ser el tercer fill d'una família aristocràtica pràcticament arruïnada. El pare, Serguei Lvóvitx Puixkin, descendia d'una família de llarga tradició nobiliària, la història de la qual es remuntava al segle xii. Malgrat les dificultats econòmiques, els Puixkin van continuar mantenint una gran part de les seves propietats, normalment gestionades per administradors no sempre prou eficients ni honestos. El pare de Puixkin, per tal de mantenir-se a prop de la cort, es va incorporar al servei del tsar Alexandre I.

La mare de Puixkin, Nadejda Óssipovna Púixkina —una dona sembla que extremadament bella i seductora, coneguda com la *belle crioille*— també procedia de la noblesa, amb la curiositat que el seu avi, Abraham Petróvitx Hannibal, era un etiòp que als vuit anys va ser venut com a patge-esclau i més tard regalat al tsar Pere el Gran, que el va incorporar a la cort. Allí el besavi de Puixkin va rebre l'educació pròpia dels fills de la noblesa i va ser enviat a París a continuar la seva formació. A França, va lluitar al costat de les forces del Rei Sol, Lluís XIV, i més endavant, ja a Rússia i sota la protecció de la tsarina Elisabet, va obtenir el rang de general i va ser nomenat governador de Tallin.

Com era habitual a l'època entre les famílies nobles, l'educació dels fills tenia lloc a casa i corria a càrrec de mainaderes, tutors i institutius. En el cas de Puixkin, a més, sembla que la seva mare mostrava una predilecció especial per la filla gran, Olga, i que amb Alexandr era especialment esquerpa. En aquesta etapa de formació, que és tota en llengua francesa, va tenir especial importància l'àvia materna del futur escriptor, que serà qui li desvetllarà l'interès per conèixer els seus avantpassats i, de retop, li inculcarà l'orgull de ser rus. També hi tindrà un paper fonamental una serventa, Arina Rodiónovna, que a través de cançons i rondalles portarà Puixkin a valorar la llengua russa i a estimar la seva terra i els seus costums.

Alexandr Puixkin, tot i ser un nen retret, silenciós i rebel, va mostrar de seguida una forta inclinació per les lletres. El fet que el seu pare fos un bon lector i que a casa tingués a disposició una gran quantitat de llibres, especialment de literatura francesa i anglesa, segurament que van influir en aquesta decidida vocació.

Estudis al Liceu Imperial

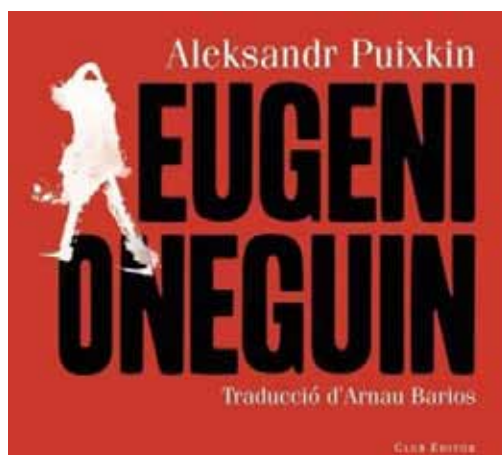
Més endavant, i aconsellats per Alexandr Turguénev, amic de la família, els pares de Puixkin van matricular el seu fill al Liceu Imperial, una nova escola que

pretenia preparar els fills de la noblesa russa per ocupar càrrecs de responsabilitat administrativa i militar, al mateix temps que difonia les idees liberals i de tolerància que venien de França. El Liceu, que es va construir a la vila de Tsàrkoie Seló, en unes dependències de l'antiga residència estiuenca dels tsars, va començar la seva activitat el curs 1811-1812, i Puixkin en va formar part de la primera promoció.

En aquest centre —on estudiarà des dels dotze fins als divuit anys—, Puixkin va començar a escriure el seu primer poema llarg, *Ruslan i Liudmila*, que publicarà l'any 1820. També és en l'ambient del Liceu on l'escriptor va entrar en contacte amb les idees revolucionàries que venien de França, sovint portades per joves militars que havien participat en campanyes arreu d'Europa. Unes idees que parlaven de llibertat, d'igualtat i de fraternitat entre els homes i que contrastaven enormement amb la gran diferència de classes socials que hi havia a la societat russa.

Després d'acabar la seva formació acadèmica, Puixkin es va instal·lar a Sant Petersburg i va entrar a formar part de la vida cultural de la joventut intel·lectual de la capital, on el seu talent ja començava a ser reconegut. El 1820 l'escriptor va entrar a treballar al Ministeri d'Afers Estrangers al mateix temps que va començar a participar en reunions clandestines de grups com *Zeliónoia lampa* —Llàntia Verda—, en el transcurs de les quals es llegien poemes, s'interpretaven petites peces teatrals o s'intercanviaven opinions i experiències. Tot i que en principi la política no formava part directament d'aquestes reunions —malgrat que sovint hi participaven també joves militars descontents amb les directrius imperials— el zel dels serveis secrets del tsar van començar a considerar sospitosos els membres d'aquestes agrupacions.

Exili i retorn a San Petersburg

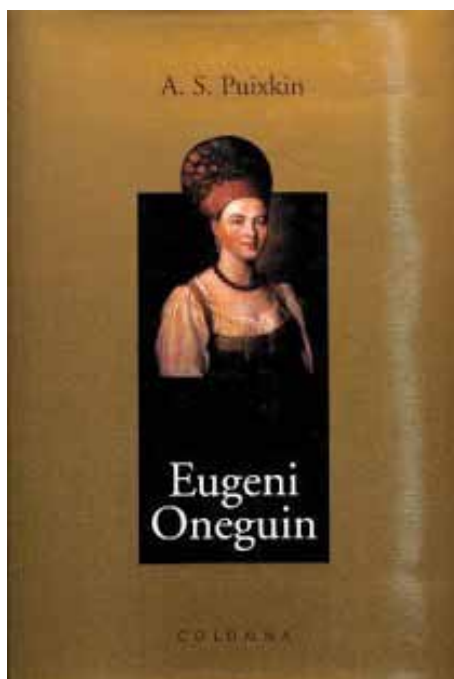
Finalment, pel maig de 1820, i per ordre expressa del tsar, recelós de les activitats del jove poeta, Aleksandr Puixkin s'ha d'allunyar de Sant Petersburg. El destí, que hauria estat Sibèria si no hagués estat per les bones relacions que les amistats de l'escriptor tenien amb membres de la cort, finalment és un exili daurat a Kixiniov (actual Chisinau, Moldàvia), després de passar pel Caucas i per la península de

Crimea. És aquí on Puixkin va escriure dos poemes romàntics molt aplaudits, escrits sota la influència de lord Byron: *El presoner del Caucas* i *La font de Bakhtis-sarai*.

Posteriorment, Puixkin aconsegueix el permís per instal·lar-se a Odessa, un port que amb el temps s'havia convertit en una ciutat d'aires mediterranis. Allí l'escriptor pot tornar a gaudir d'una vida cosmopolita i allunyada del provincialisme sense els al·licients culturals de Kixiniov.

Pel juliol de 1824, però, Puixkin, acusat de lliurepensador i d'agitador social —i també acorralat per diversos afers amorosos— és expulsat del cos de funcionaris imperial i desterrat a un nou destí, Mikhàilovskoie, el poble natal de la seva mare, a la província de Pskov, on l'escriptor hi va romandre al llarg de dos anys sota la supervisió del seu pare i de la seva antiga mainadera, Arina Rodiónovna. Allí Puixkin llegeix, munta a cavall, passeja per la hisenda i comença a escriure un drama històric a l'estil de William Shakespeare —*Boris Gudonov*—, al mateix temps que continua treballant en la seva novel·la en vers *Eugeni Onegin*.

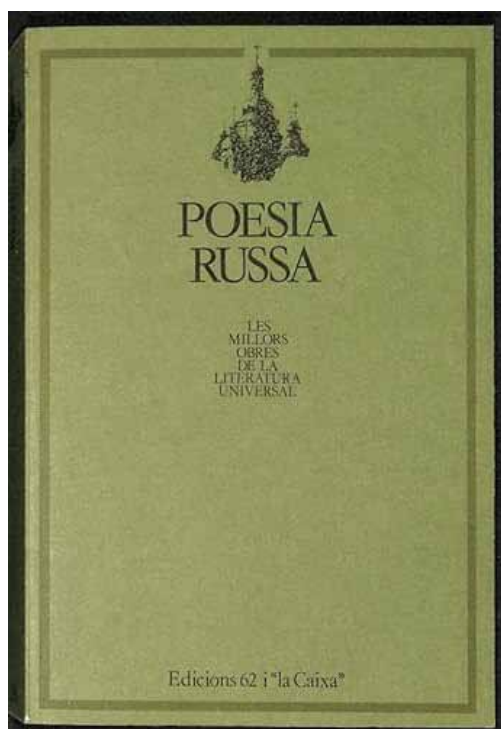
Malgrat que Puixkin s'havia convertit en un personatge perillós per la seva popularitat i pels seus poemes provocatius i exaltats, el nou tsar Nicolau I —que havia

arribat al poder després de reprimir fortament una rebel·lió a favor de l'entronització de Constantí, el germà gran d'Alexandre I— va ordenar que l'escriptor es presentés a la cort imperial. Tot i que sembla que Puixkin va dir davant del nou tsar que "si no hagués estat a Mikhàilovskoie, m'hauria afegit a la revolta", Nicolau I li fa saber que li revoca l'exili i que li permet viure a Moscou o a Sant Petersburg, amb l'obligació de demanar permís a les autoritats per qualsevol altre desplaçament que vulgui fer.

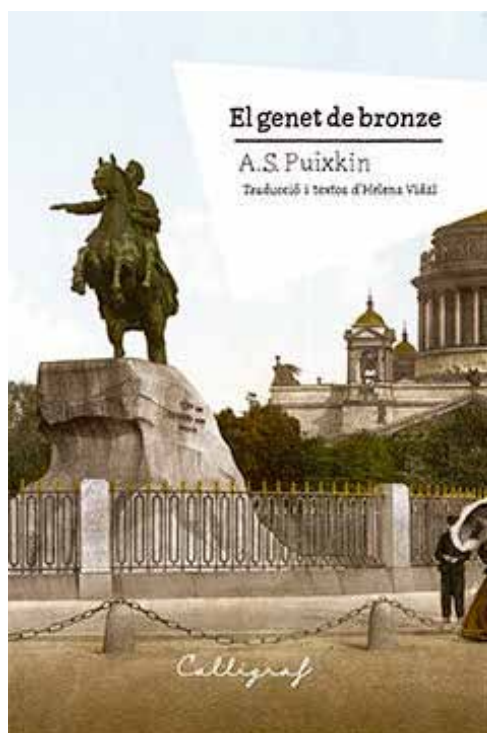
Pel que fa a la seva obra, li comunica que qualsevol escrit també ha de passar abans per les mans del cap de l'Oficina del Tsar, el comte Alexandr Kristofórovitx. Nicolau I esdevé, de fet, el censor personal i directe de l'escriptor, al qual sembla que va qualificar com "l'home més intel·ligent de Rússia". L'obra que es convertiria en la més famosa de la seva carrera, el drama *Borís Godunov*, escrita mentre vivia confinat a la casa materna, per exemple, no va obtenir el permís de publicació fins a cinc anys després.

D'aquesta època és *Poltava* (1828), un poema dedicat a elevar la glòria de Pere el Gran. Durant aquests anys Puixkin va tornar a la seva vida mundana i l'any 1831 va contraure matrimoni amb la jove de divuit anys Nataixa Gontxarova, amb qui tindria quatre fills: Maria, Alexandr, Grigori i Natàlia. La seva esposa, famosa per la seva bellesa, sembla que era admirada per tothom, i també pel propi tsar. Per assegurar-se la seva presència a les festes de palau, Nicolau I va nomenar Puixkin

"gentilhome de cambra del tsar", un destí que habitualment es donava a joves que volien començar carrera cortesana. El càrrec obligava Puixkin a vestir d'una forma que considerava ridícula i inapropiada per a un escriptor, però al mateix temps li permetia formar part dels més alts cercles de poder.

Aquest mateix any, Puixkin va conèixer l'escriptor Nikolai Gógol, amb qui iniciarà una bona amistat. Va escriure també els *Relats del difunt Ivan Petróvitx Belkin* (1830), que descriuen la vida russa, i la seva novel·la *La filla del capità* (1836), inspirada en la revolta del líder cosac lemelian Pugatxov. El 1833 va ser elegit membre de l'Acadèmia Russa. D'aquest últim període són les seves "petites tragèdies" *El cavaller avar* (1836), d'inspiració shakespeariana i *El convidat de pedra* (1836), en què retorna al tema de *Don Joan*, i el cèlebre poema *El genet de bronze* (1833).

Pel que fa a la situació econòmica de l'escriptor, sempre precària, pendent de les múltiples hipoteques que amenacen les propietats i a mercè de la incerta liquidació dels drets d'autor de les seves publicacions, l'any 1832 Puixkin té una bona notícia: torna a ocupar un càrrec al ministeri d'Afers Estrangers i és nomenat arxiver de la cort. Aquest ocupació li va suposar una especial satisfacció perquè li va permetre el lliure accés a la documentació sobre la història de Rússia, per la qual s'havia interessat sempre i que sovint li servia de base per a la seva producció literària.

Una mort en duel

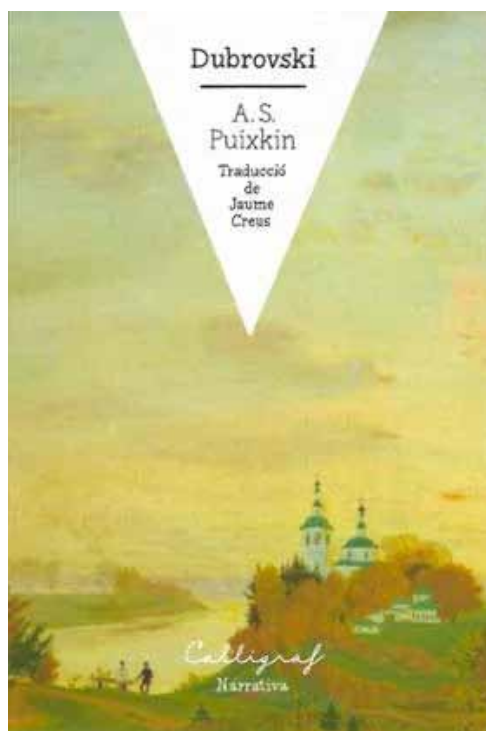
Després d'una agitada vida

sentimental, plena de conflictes provocats per les múltiples amants que l'escriptor va tenir al llarg dels anys, el 29 de gener del 1837, als 38 anys, Puixkin va morir dos dies després de resultar ferit en un duel mantingut amb el militar francès Georges d'Anthès.

Georges Charles D'Anthès, un jove cavaller de la Guàrdia, militar d'origen francès afillat pel baró Van Heeckeren, ambaixador oficial d'Holanda a Rússia, havia entrat amb força als cercles socials aristocràtics de Sant Petersburg. Malgrat haver-se casat amb Ekaterina, la germana de l'esposa de Puixkin —eren, per tant, cunyats— d'Anthès havia iniciat un coqueteig més que evident amb Nataixa, fet que va provocar el desafiament, la batuda en duel i finalment la mort de l'escriptor.

El govern, que temia una manifestació política durant el seu funeral, va traslladar el cos en secret a mitjanit al cementiri del monestir de Sviatogorski, a prop de Mikhàilovskoie, la propietat de la seva mare, on el van sepultar amb l'única assistència de parents i amics. El final dramàtic de la vida de Puixkin va ser un element decisiu per acabar de conformar les dimensions llegendàries d'un escriptor que ja en vida —per la seva joventut esbojarrada, per l'acumulació d'històries amoroses, per la gran capacitat creativa i per l'alta consciència històrica— ja havia esdevingut gairebé un mite.

En català disposem d'una personal però atractiva aproximació a la vida i a l'obra d'Alexandr Puixkin al llibre de Joan Vallès *A.S. Puixkin. Perfil de poeta* (Edicions La Guineu, 2006), volum que es complementa amb

una breu antologia poètica amb les traduccions de Jaume Creus i del qual hem extret una bona part de les informacions biogràfiques d'aquest article.

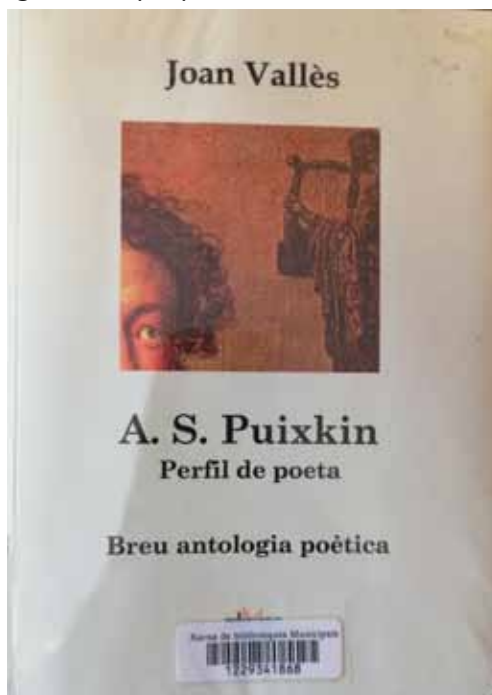
Obra en català de Puixkin

Com ens explica Helena Vidal a la "Presentació" del volum *Novel·les i contes* (Edicions 62 i "la Caixa", 1981), "quan Puixkin entra en escena, la literatura russa viu els epígons del classicisme i el sentimentalisme, i està marcada per la polèmica entorn de la llengua literària, encara en vies de consolidació" (ed., cit., p. 7). En aquest moment hi ha una controvèrsia entre els "arcaistes" i els "innovadors" que recorda molt la que s'establirà a Catalunya durant la Renaixença entre els defensors d'un model

literari basat en la llengua medieval i els partidaris del "català que ara es parla". Segons Helena Vidal, "Puixkin participa en les polèmiques, agafa allò que li sembla més valuós de cada bàndol, i aconsegueix crear el que hom considera la base del rus literari del segle XIX. El

llenguatge de Puixkin, que donava una importància clau a la claredat, la senzillesa i la precisió i que, sense rebutjar la tradició culta, poua en la parla popular [...], és un dels valors fonamentals de la seva obra" (ed., cit., p. 7). Un altre cop sembla que ens estiguin parlant d'una figura clau de la recuperació literària de la llengua catalana al segle XIX: Jacint Verdaguer.

L'obra de Puixkin, doncs, en molts sentits és innovadora. En poesia, per exemple, va trencar les rígides fronteres estilístiques dels gèneres, i en va crear de nous (com, per exemple, la novel·la en vers *Eugeni Oneguín*). Pel que fa al teatre, enemic del teatre clàssic, Puixkin va ser partidari de la barreja d'estils i va

defensar el concepte de "teatre objectiu", basat en l'estudi de la història nacional. En prosa, en definitiva, malgrat els esquemes argumentals romàntics de les seves novel·les, va recrear magistralment els tipus i els ambients russos de la seva època de manera que es pot considerar sense cap mena de dubte el precursor del gran realisme rus del segle XIX.

La primera obra en prosa de Puixkin va ser el conjunt de cinc novel·letes curtes titulat *Els relats del difunt Ivan Petróvitx Belkin*, de 1830, tres dels quals, "Un tret", "El temporal de neu" i "La pagesa fingida" les podem llegir en català al volum *Novel·les i contes* esmentat més amunt, traduïdes pel catalanòfil, lingüista i traductor txec Rudolf Jan Slaby, i publicades inicialment al recull *El bandoler romàntic* (Editorial Catalana, 1921). Més modernament, disposem del volum *Relats del difunt Ivan Petróvitx Belkin / La dama de piques* (Adesiara, 2011, amb traducció de Jaume Creus). Són relats de base romàntica però que ofereixen un bon retrat dels personatges-tipus de la societat russa i que, per l'atenció que l'escriptor dedica als detalls, i per l'adequació del llenguatge als personatges, acaben prenent un marcat to realista.

Més plenament realista és la narració *Dubrovski* (Edicions Cal·lígraf, 2019, amb traducció de Jaume Creus), publicada pòstumament l'any 1841, i que constitueix una bona descripció de la vida russa de la primera meitat del segle XIX.

A partir dels anys 30, l'interès de Puixkin es va decantar molt cap a la història de Rússia. Va escriure *Història de Pugatxov* (1834) i la

novel·la *La filla del capità* (1836). És remarcable també el relat *La dama de "pique"* o *el secret de la comtessa* (1833), segons Helena Vidal "una petita obra mestra de la prosa de Puixkin" en la qual "amb una tècnica de relat fantàstic grotesc, l'autor ens ofereix un magnífic retrat psicològic d'un personatge contradictori que barreja la força de la passió amb l'esperit calculador i assenyat [...], a més d'una divertida i demolidora visió de la banalitat humana" (op. cit., p. 9). Aquest relat i *La filla del capità* completen el volum *Novel·les i contes*, tots amb traducció de l'esmentat Rudolf J. Slaby.

Antologies poètiques

Com hem dit, la poesia de Puixkin culmina el procés de maduració de la llengua literària russa que havia començat a finals del segle XVIII i revoluciona el llenguatge poètic amb la incorporació de la saba popular. El seu primer poema llarg, *Ruslan i Liudmila* (1820), va causar escàndol entre alguns crítics per la "vulgaritat" del llenguatge: asseguraven que semblava com si un mugic —un pagès— hagués entrat en un saló de senyors. Com ja hem comentat, Puixkin es va formar en els cercles dels joves militars progressistes, molts dels quals van ser protagonistes de la revolta del 14 de desembre de 1825 contra Nicolau I, i fruit d'aquest ambient va escriure tot un conjunt de poemes en què l'escriptor cantava la llibertat i atacava la tirania. Uns poemes que, com ja hem explicat, li van comportar diversos períodes d'exili.

Una selecció d'aquesta poesia

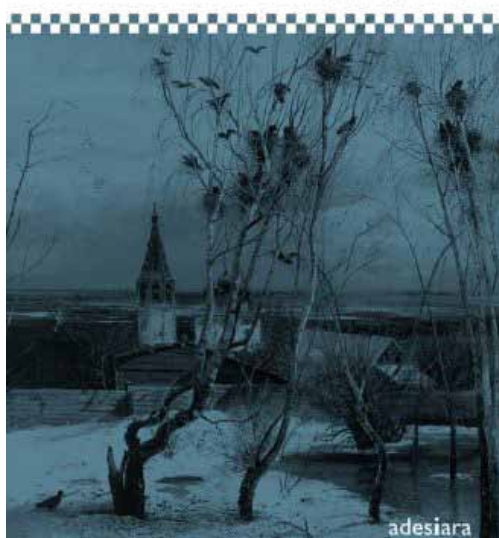

la podem llegir en català a les antologies *Poesia russa* (Edicions 62 i "la Caixa", 1983), amb versions a càrrec d'Helena Vidal i Miquel Desclot, i *Mentre visqui un sol poeta* (Edicions de 1984, 2005), amb tria i versió de Jaume Creus, aquesta darrera un ampli recull de la poesia de l'escriptor de totes les èpoques amb especial interès per aquella que mostra la seva actitud més compromesa. També disposem en català de la traducció d'un dels famosos poemes narratius de Puixkin: *El genet de bronze* (Edicions Cal·lígraf, 2014, amb traducció i presentació d'Helena Vidal) i del poema eròticosatíric de tipus narratiu, amb digressions líriques, *La Gabrieliàda* (Edicions Cal·lígraf, 2015, amb traducció d'Helena Vidal i il·lustracions de Dani Torrent). La traducció que Jaume Creus va fer dels poemes *El presoner del Caucas*, *La font de Bakhtxi-sarai*, *Els zíngars*, *Poltava* i *El genet de bronze* (La Guineu, 2005) avui dia és introbable i està descatalogada.

Una novel·la en vers

Un comentari a part mereix la novel·la en vers *Eugeni Oneguï*, que en català fins fa pocs anys només podíem llegir en una bona versió en prosa de Xavier Roca-Ferrer (Columna, 2001) —feta a partir de la traducció a l'anglès de Nabokov— i de la qual actualment disposem d'una magnífica traducció en vers a càrrec d'Arnau Barios: *Eugeni Oneguï* (Club Editor, 2019). En el pròleg del traductor, titulat "Un prestatge amb llibres, un jardí", Barios afirma el següent: "Puixkin no és tan sols la peça que articula una literatura encarcerada amb una altra de nova, no és tan sols un desllorigador que els hereus han d'homenatjar. És

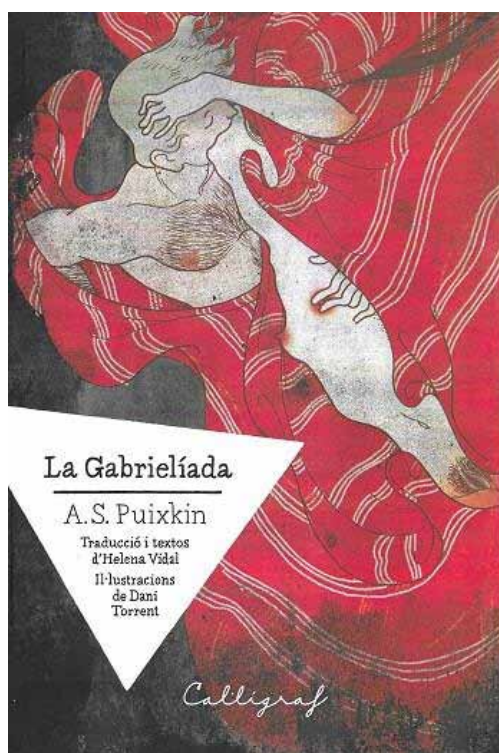
ALEKSANDR PUIXKIN
Relats del difunt Ivan Petróvitx Belkin
La dama de piques
Traducció de Jaume Creus

un dels creadors més divertits i lluminosos d'aquells anys, d'una lleugeresa intel·ligent i d'uns traços definits, nets. La seva llengua costa de traduir, massa transparent, massa arrelada. Per això, i en una paradoxa molt russa, el clàssic més celebrat a casa és potser el més desconegut a fora" (ed., cit., p. 7).

Com ens explica Barios, Puixkin va començar *Eugeni Oneguï* durant el seu exili a Chisinau el maig de 1823 i el va acabar a Bóldino, on la família tenia diverses propietats, la tardor de 1830. Exactament, com diu ell mateix, 7 anys 4 mesos i 17 dies. Puixkin era conscient que havia escrit la seva obra més important. Primer es va publicar per capítols i després en forma íntegra l'any 1833. El protagonista de la novel·la —una versió idealitzada del mateix autor— és un *dandi* rus avorrit de la vida que hereta una mansió del seu oncle al camp. Allà coneixerà el

jove poeta Vladimir Lenski, el qual l'introduirà a casa dels Larin, on coneixerà Olga, la promesa de Lenski, i Tatiana, la seva germana. Tatiana s'enamora d'Oneguï però aquest no només no li fa cas, sinó que comença un descarat flirteig amb Olga. La situació es resol en un duel en què Oneguï mata Lenski. Alguns anys més tard, Oneguï troba per atzar el seu cosí, que és un príncep, i el convida a una recepció. Allà torna a trobar-se amb Tatiana, que al principi no està segur de reconèixer; l'hi pregunta al seu parent i ell li diu que és la seva esposa. Tatiana ha canviat molt i la seva bellesa provoca grans remordiments en Oneguï, que s'adona de l'error que va cometre en rebutjar-la. Per això, intentarà conquerir el seu afecte a través

d'una una carta. Tatiana, però, no li respondrà mai.

Cal dir que la traducció d'Arnau Barios, feta amb una combinació d'octosíl·labs i decasíl·labs —l'original és gairebé tot escrit en estrofes de catorze versos de vuit síl·labes—, i que renuncia a la distribució de rimes planes i agudes del text rus —Nabokov havia dit que era “matemàticament impossible” fer-ho— es llegeix amb una gran facilitat, és un autèntic prodigi de recreació literària i acaba constituint una meravellosa experiència per al lector actual. També cal remarcar que tant les notes a peu de pàgina com els aclariments finals del traductor ajuden enormement a la comprensió d'alguns passatges del poema que avui poden ser difícils d'entendre.

Pel que fa a l'extensa obra teatral de Puixkin, disposem en català del volum *Teatre complet* (Llibres de l'Índex, 2004), amb traducció de Jaume Creus, que inclou l'obra *Boris Gudonov* —traduïda en aquest volum per primera vegada directament del rus—, les quatre “Petites tragèdies” (*El cavaller avar*, *Mozart i Salieri*, *El convidat de pedra* i *El banquet en temps de pesta*) i un conjunt d'obres inacabades però prou significatives. De les miniatures teatrals anomenades “Petites tragèdies” també hi ha en català la versió d'Helena Vidal al volum *Mozart i Salieri i les Petites tragèdies* (Edicions Cal·lígraf, 2015).

La filla del capità

Com hem dit més amunt, Puixkin sempre va estar molt interessat en la història de Rússia. Fruit d'aquest interès, es va fixar especialment en la figura de Iemelian Pugatxov (1742-1775), un cabdill

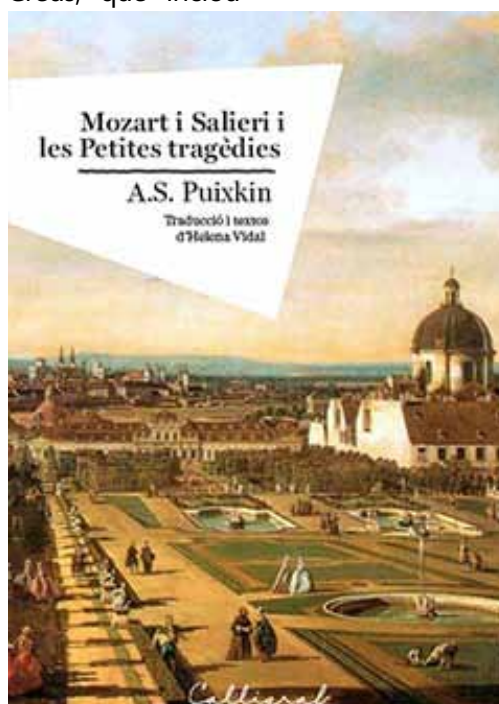
cosac que va protagonitzar una revolta popular contra l'imperi rus entre els anys 1773 i 1775. Puixkin va escriure la crònica d'aquesta insurrecció a *Història de Pugatxov* (1834) i dos anys més tard aquests fets li van servir d'inspiració per escriure una de les seves novel·les més populars, *La filla del capità*.

Andrei Petròvitx, el protagonista, és enviat pel seu pare —un tinent coronel ja retirat— a complir el servei militar en un destacament als confins de l'imperi rus. Sempre acompanyat del seu fidel servent Savélitx, i després d'un recorregut ple d'incidents, Petròvitx es posa a les ordres del capità Mirónov, comandant del fort Belogorski, un destacament on es viu l'amenaça permanent d'un atac per part de les forces rebels. En aquest

ambient, ple de conxorxes i crims, el jove Petròvitx descobrirà l'amor de Maixa, la filla del capità. Estem davant, doncs, d'un argument plenament romàntic, ple de coincidències i fets inversemblants, però que, com

hem comentat diverses vegades, Puixkin sap construir a partir d'una ambientació i, sobretot, d'un llenguatge plenament realista que dona a l'obra una gran profunditat i valor. Com diu Helena Vidal, “si bé les raons profundes de la revolta no queden prou explicades, el relat traspua tot ell essència popular: les cançons, les dites, la parla dels personatges del poble, l'ambient cosac, etc., en són pinzellades” (“Presentació” de *Novel·les i contes*, Edicions 62 i “la Caixa”, 1981, p. 9).

Com hem dit a l'entrada d'aquest article, el lector català té des de l'octubre d'aquest any la possibilitat de llegir aquesta novel·la en una nova i magnífica

traducció d'Arnau Barios: *La filla del capità* (Cal Carré, 2024). Anteriorment disposàvem de la ja esmentada traducció de Rudolf J. Slaby, publicada originalment a l'Editorial Catalana (1922) i més endavant inclosa al recull *Novel·les i contes* (Edicions 62 i "la Caixa", 1981), volum, aquest darrer, que inaugurava l'emblemàtica col·lecció "Les Millors Obres de la Literatura Universal". Posteriorment, se'n va editar una nova traducció, a càrrec d'Anna Gasol (Barcanova, 1993, reedició de 2002), avui dia introbable si no és al magatzem de les biblioteques públiques o a les llibreries de vell. Sens dubte aquesta nova traducció d'Arnau Barios que avui presentem és una ocasió immillorable d'aproximar-se a l'obra d'aquest gran escriptor rus. ■

Àrea Hermetica
Expandeix la teva consciència!
L'única manera d'entendre l'altra realitat
Dimecres de 20:00 a 21:00 hores

ràdio caldes
www.radiocaldes.cat
107.8 FM

ràdio caldes
www.radiocaldes.cat
107.8 FM